

ПОВЕРНЕННЯ КРИМУ

Аналітична записка до результатів
опитувань громадської думки

ГОЛОВНЕ

Повернення Криму до складу України залишається однією з головних умов нормалізації відносин з Росією.

Можна передбачити, що питання Криму на президентських чи парламентських виборах не призведе до істотного зростання рейтингу тих чи інших політичних сил.

Політика Кремля із залякування та провокування ненависті між громадянами по обидва боки лінії розмежування не справила значного впливу на погляди українців щодо Криму.

Сформувалося прихильне ставлення до можливого запровадження кримськотатарської національної автономії у разі звільнення Криму, але на Сході і Півдні кількість прихильників і противників цього є практично однаковою.

Зміцнення довіри громадян до державної політики з відновлення суверенітету над Кримом великою мірою залежатиме від збереження соціально-економічної стабільності в країні.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Активізувати у східних та південних областях роботу з викриття пропаганди РФ, спрямованої на розпалювання ворожнечі між мешканцями окупованих територій Криму та громадянами інших регіонів України, зокрема, шляхом створення спеціальних телевізійних програм, спеціальних блоків у випусках новин в ефірі Суспільного мовлення.

Активніше вживати заходів інформаційного висвітлення та кримінального переслідування керівників окупаційних адміністрацій за порушення законів України, особливо корупцію та зловживання владою.

Внести у порядок денний відносин із НАТО та ЄС питання запровадження нових персональних та секторальних санкцій за мілітаризацію Криму. З українського боку, Кабінету міністрів України негайно підготувати законопроект про скасування вільної економічної зони «Крим»

Запобігти спробам використання кримської тематики, спрямованим на поляризацію суспільства під час виборів та штучне нав'язування вибору між радикальними націоналістами та проросійськими кандидатами.

Не допустити створення приводів, які дозволили б Росії в односторонньому порядку припинити рух громадян між окупованим Кримом та Україною. У той же час для спрощення пересування громадян України Херсонській ОДА спільно з профільними міністерствами забезпечити стабільне автомобільне та залізничне сполучення до КПВВ на лінії розмежування з окупованим Кримом.

Іншим напрямом боротьби з російським пропагандистським впливом стає внесення змін до кримінальних кодексів, які дадуть змогу переслідувати та накладати великі штрафи на іноземних громадян, які в'їжджають до Криму з території Росії.

Окупація Криму лишається важливим чинником формування ставлення українців до Росії

Протягом усього часу анексії Криму більшість громадян України висловлюють тверду впевненість у тому, що Крим має належати Україні (69% як у 2016-му, так і в 2018 році).

Визнати нову реальність та змиритися із втратою АР Крим готові лише 17%. Серед таких громадян думку про те, що Крим має лишатися незалежним чи відійти до Росії, висловили 12,5% та 4,4% відповідно. Показово, що порівняно з 2016 р. суттєво впала підтримка залишити Крим Росії у південних регіонах, тоді як у східних зросла частка тих, хто не визначився. Водночас і на Сході, і на Півдні країни переважна більшість стоїть на позиціях відновлення суверенітету України над Кримом.

Спираючись на тенденції громадської думки, можна стверджувати, що українське суспільство не готове сприймати будь-які ініціативи щодо «нормалізації» стосунків із Росією, якщо питання Криму буде відділене від усього комплексу українсько-російських відносин. Варто зауважити, що таке ставлення лишилося незмінним протягом 2014–2018 рр., попри намагання керівництва РФ нав'язати «нову реальність», у тому числі, відкрито погрожуючи війною.

Внаслідок цього, цілком виправданими, з точки зору громадської думки, можна вважати кроки української влади щодо подальшого згортання відносин з РФ, як-от припинення дії Договору про дружбу і співробітництво, та розширення міжнародних санкцій.

На додаток до цього органи державної влади мають звернути увагу на прорахунки в інформаційній політиці, особливо у південних та східних регіонах країни. Зокрема, мова може йти про більш точне, повне і систематичне інформування громадян про стан справ у окупованому Криму. Важливою складовою дипломатичних зусиль України має стати й активне просування ідеї запровадження нових персональних та секторальних санкцій проти Росії за мілітаризацію.

Як показує регіональний розподіл, існують певні загрози у ставленні громадян до Криму, які Росія намагатиметься використати у своїх цілях. Тому більш активна державна політика з протидії російській пропаганді та російській присутності в Криму ще тривалий час лишатиметься важливим засобом захисту громадян на Сході та Півдні від російського впливу.

Спекуляція навколо майбутнього Криму не принесе жодній політичній силі переваг під час виборчих кампаній 2019 року

Як показує порівняння результатів опитування 2016 та 2018 рр., більшість громадян вважають можливим повернення Криму до складу України (54,4% у 2016-му та 47,7% у 2018 році). Водночас суттєво зросла кількість українців, які бачать таке повернення Криму лише у довгостроковій перспективі (32,1% у 2016-му та 42,3% у 2018 році).

Важливо, що більшість громадян України (65,8%) не сприймає пропозицій «обміняти» визнання анексії Криму на виведення російських військ з Донбасу (однак 27,2% громадян на Півдні і 27,3% на Сході готові розглядати таку можливість). До того ж, якщо порівняти з 2016 р., знизилася кількість тих, хто виступає за силовий шлях відновлення суверенітету над Кримом, тоді як зросла частка тих, хто очікує позитивних змін лише у разі внутрішньополітичних змін усередині Росії.

Можна припустити, що на думку про складність деокупації Криму вплинули такі чинники як: постійне нарощування військ РФ у Криму, стримана антивоєнна риторика і політика української влади, репресивні заходи окупаційної адміністрації проти інакодумців та придушення громадянського суспільства в Криму.

На зростання числа тих, хто вважає можливим повернення Криму в довгостроковій перспективі, могло вплинути також як збереження міжнародних санкцій, так і їхній досить обмежений характер, що слабо впливає на зміну поведінки Росії.

Як наслідок, у суспільстві зростає розуміння того, що повернення Криму вимагає не лише дій чи поступок з боку України, а й докорінних змін всередині самої Росії. Це не знімає з української влади відповідальності за продовження боротьби за Крим, проте має стримувати її представників від радикальних, зроблених на догоду політичній популярності, кроків.

Важливо й те, що українське суспільство не має завищених очікувань і

не поділяє радикальних чи популістських поглядів стосовно шляхів відновлення суверенітету над Кримом. Таким чином, будь-які обіцянки щодо «повернення» чи «обміну» Криму, які можуть бути озвучені з боку претендентів на посаду президента чи прем'єр-міністра під час виборчих кампаній у 2019 р., не матимуть впливу на прихильність виборців.

Спроби ж будь-якої політичної сили чи громадського руху актуалізувати тему Криму під час виборів, особливо у південних та східних областях, зокрема накидання або силового шляху повернення Криму, або визнання втрати Криму, провокуватимуть напруженість у суспільстві, його поляризацію та штучне нав'язування вибору між радикальними націоналістами та проросійськими кандидатами і можуть бути використані Кремлем. Водночас і під час виборчої кампанії слід постійно наголошувати, що Крим – це Україна.

Російській владі не вдалося перетворити мешканців Криму на «чужинців» в очах інших громадян України, а Крим – на свою «вотчину»

Незважаючи на російську політику військового, економічного та гуманітарного тиску на Україну, переслідування етнічних меншин у Криму, в українському суспільстві не утвердилася думка про відчуженість Криму як «спільноти Інших».

На додаток до того, що переважна більшість розглядає Крим як українську територію, 41% українців вважає, що процес в'їзду-виїзду на півострів треба максимально спростити і для громадян України, і для жителів Криму. Ще близько 30% громадян влаштовує нинішній режим в'їзду-виїзду з окупованого Криму. І лише 11,2% громадян вважають, що в'їзд до Криму потрібно дозволити тільки за спецдозволами чи за наявності поважної причини (родичі, майно тощо).

Пояснити таке бажання громадян України за наявності великої кількості подій, які мали б сприяти погіршенню суспільної думки щодо Криму, можна тим, що українське суспільство схильне не накопичувати негативне ставлення до власне Криму та його населення, а покладати відповідальність за події в Криму та їх негативні наслідки для України на російську владу. Таке ставлення, особливо у південних та східних областях, могло сформуватися через поширення думки про те, що конфлікти між державами не мають руйнувати міжособистісних, повсякденних зв'язків.

Соціологічні спостереження та експертні припущення підтверджуються й інформацією Державної прикордонної служби України про перетин адміністративного кордону з Кримом. Протягом січня-серпня 2018 року адміністративний кордон з Кримом в напрямку України перетнули 877 тисяч разів, а в напрямку окупованого Криму – 858 тисяч разів. Дані за аналогічний період 2017 року такі самі.

Втім, варто зазначити скорочення потоку громадян у 2017 році порівняно з 2016 роком, коли з січня по серпень в бік України кордон було перетнуто

991 тисяча разів, а у зворотному напрямі – 963 тисячі¹. Кількість в'їздів на територію України стабільно вища на 20–30 тисяч, що свідчить про те, що деяка кількість громадян не повертається до Криму, зокрема через погіршення ситуації в Криму після окупації у 2014 році.

На інтенсивність міжособистісного спілкування протягом 2016–2018 рр. могли вплинути й спеціальні заходи Росії, спрямовані на зниження присутності громадян України в Криму, які включають як поширення відповідної дезінформації, так і затримання та переслідування окремих осіб.

Проте у підсумку можна стверджувати, що українцям, незалежно від внутрішньої мотивації, вдалося зберегти важливий канал впливу на настрої місцевого населення. Цей потік дозволяє утримувати неформальний обмін інформацією, який за своєю силою може конкурувати з російською пропагандою та поступово збільшувати частку кримчан, які не заперечуватимуть проти мирного повернення у склад України. До того ж досвід Криму вказує на те, що у разі припинення бойових дій на Донбасі, інтенсивність міжособистісного спілкування зросте до такого рівня, що швидко поставить питання про відновлення довоєнного порядку управління цими територіями.

Зважаючи на це, перед українською владою стоїть завдання – не допустити створення приводів, які дозволили б Росії в односторонньому порядку припинити рух громадян між окупованим Кримом та Україною.

Іншим напрямом боротьби з російським пропагандистським впливом стає внесення змін до кримінальних кодексів, які дадуть змогу переслідувати та накладати великі штрафи на осіб, які в'їжджають на територію Криму з території Росії.

---

¹ <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrljoiOTU4ODVjYTk3ZC00N2E5LTlkNTQtYzk3ZTYzNzliYjk4IiwidCI6IjdhNTE3MDMzLTE1ZGYtNDQ1MC04ZjMyLWE5ODJmZTBhYTEyNSIsImMiOjh9>

Більшість українців підтримують утворення у звільненому Криму кримськотатарської автономії, але на Сході та Півдні кількість прихильників і противників цього практично однакова

Загалом після окупації Криму ставлення українців до кримських татар покращилося. Як показує моніторинг Інституту соціології НАНУ, протягом 2014–2017 рр. знизився індекс дистанційованості між українцями та кримськими татарами. Усвідомлення спільної загрози, спільних цілей та демонстративна лояльність кримських татар до української держави посприяли поширенню прихильного ставлення українців до майбутньої національної автономії після звільнення Криму. 50% українців підтримують або скоріше підтримують цю ідею (іншого погляду дотримуються 28,3% опитаних), але кількість прихильників і противників цього практично однакова на Півдні (36,0% і 34,4%, відповідно) та Сході (38,4% і 39,3%). Отже, це питання потребує подальшого інформаційного роз'яснення.

Повернення Криму залежить від результативності реформ в Україні

Протягом останніх двох років на тлі відносної соціально-економічної стабілізації відбулося деяке зменшення кількості громадян, що висловили думку про можливість повернення Криму у разі покращення рівня життя в Україні: з 35,2% у 2016 р. до 31% у 2018-му. Так само привертає увагу той факт, що знизилася частка громадян, яка вважає, що Крим вдасться повернути внаслідок погіршення внутрішньої ситуації в РФ: з 30,1% у 2016 р. до 14,4% 2018-му, натомість з 32,3% до 38,8% зросла кількість тих, хто пов'язує це зі зміною влади (президента) в Росії.

Думка громадян України про те, що Крим має належати Україні, супроводжується невисоким показником готовності до відновлення дотацій Криму з бюджету України. Загалом про підтримку виділення бюджетних грошей для Криму заявили 34,4% громадян, якщо порівняти з 2016 роком, тоді на це погоджувалося 41,4%.

Зниження згоди витратити додаткові державні ресурси на Крим може пояснюватися як негативним сприйняттям поточної соціально-економічної ситуації в країні, так і невпевненістю в тому, що такі заходи будуть потрібні у видимій перспективі.

Отже, постає загроза, що політична риторика про належність Криму Україні втрачатиме суспільну підтримку, якщо відповідальні органи влади не справлятимуться зі своїми прямими обов'язками щодо підтримання соціальної стабільності та відновлення економічного зростання в країні.

Водночас, згідно з опитуванням, 22% громадян готові у разі юридичного повернення Криму до України фінансово підтримати програми, спрямовані на реінтеграцію Криму. Це – позитивний факт. Очевидно, що одним із головних напрямів реінтеграції Криму одразу після його повернення Україні мають стати міжлюдські контакти, проведення активної гуманітарної політики, діяльність громадських організацій.

<https://dif.org.ua/article/maybutne-krimu-chi-mozhliva-reintegratsiya-yak-i-koli-zagalnonatsionalne-i-ekspertne-opituvannya>

<https://dif.org.ua/article/krim-u-gromadskiy-dumtsi-ukraintsiv>